

School en Cultuur

TABAKSTEELTMUSEUM

Amerongen en de tabak

Tabaksteeltmuseum

De Werkhoven
GESCHIEDENIS VOOR U

School en Cultuur

Amerongen en de tabak

Erfgoed project voor groep 7 en 8

Ontwikkeling van het project:

De Werkhoven 'Geschiedenis voor u':
Annet Werkhoven
Vormgeving: Yanno Post / Nina Werkhoven

De Werkhoven 'Geschiedenis voor u'

Juni 2024

Copyright:

Dit materiaal is bedoeld voor gebruik binnen uw school en mag niet vermenigvuldigd of openbaar gemaakt worden voor gebruik daarbuiten zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting De Werkhoven voor lokale historie.

Inhoudsopgave

• Inleiding	2
• Lessenoverzicht	3
• Les 1 Voorbereiding in de klas	4
• Les 2 Bezoek op locatie	6
• Les 3 Verwerking in de klas	7

Bijlagen

• Ansichtkaart	8
• Leerlingenwerkblad bij les 1	9
• Antwoorden leerlingenwerkblad	11
• Handleiding debat bij les 3	12
• Informatie over de docent en de locatie	14
• Ppt en informatie bij les 1	15

Inleiding

Doelgroep

Dit project is voor groep (6) 7 en 8 van het primair onderwijs. Leerlingen uit deze groepen hebben vele technieken en vaardigheden opgedaan in hun schoolloopbaan. Nieuw is dat zij op deze leeftijd kunnen denken, kijken en luisteren vanuit verschillende perspectieven.

Doelstelling

De leerlingen maken kennis met erfgoed in de directe omgeving van Veenendaal. Erfgoed dat ook een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van het dorp Veenendaal.

Leerlingen van de groepen (6), 7 en 8 kunnen zich inleven in een andere tijd en kunnen opgedane kennis toepassen door middel van werkopdrachten. Daarnaast zijn ze in staat aan elkaar te vertellen wat ze hebben geleerd. In de vorm van een debat kunnen ze op verschillende manieren leren naar een onderwerp te kijken.

Werken en wonen is van alle tijden. Ook nu moeten we werken voor de kost. Er is wel heel veel veranderd in de manier van (wonen en) werken en het soort werk door de jaren heen. In Amerongen was op een bepaald moment de tabaksteelt heel belangrijk werk voor de mensen daar, het heeft grote invloed gehad op de ontwikkeling van het dorp en op de manier van leven. De ontwikkeling van het dorp Veenendaal is nauw verbonden met die

van Amerongen. Maar hoe dan? Tabaksteelt was seizoensarbeid. De hele familie werkte mee op het land en in de tabaksschuur. Maar wat deden ze dan in de winter? En wat had Kasteel Amerongen met de tabaksteelt te maken? Dit project neemt de leerlingen mee naar de tijd van toen en naar antwoorden op bovenstaande vragen. In een debat achteraf gaan ze discussieren over het fenomeen 'roken', destijds gezond en iets heel gewoons, maar dat kun je er tegenwoordig niet meer van zeggen...

Inhoud

Om de leerlingen voor te bereiden op het bezoek aan de locatie krijgen ze uitleg over het onderwerp en maken opdrachten. Door in de voorbereidende les aandacht aan het thema te besteden, gaan de leerlingen voorbereid naar de locatie. Ze zijn al verwonderd en geprikkeld en zullen ter plekke meer begrijpen en opnemen wat ze zien. Na afloop volgt een creatieve verwerking, waardoor het project een mooi geheel vormt. Les 1 wordt in de klas gegeven, les 2 is een bezoek aan de locatie en les 3 is weer in de klas.

De lessen in deze handleiding zijn beschreven aan de hand van een vaste structuur: inleiding-kern-afsluiting.

Lessenoverzicht

Les 1	
Les	Vorbereiding in de klas door de leerkracht
Activiteit	Naar aanleiding van een ansichtkaart start de les met voorbereidende informatie over Amerongen, Veenendaal, tabaksteelt, de invloed van Kasteel Amerongen en hoe er gewoond en gewerkt werd
Benodigdheden	Ansichtkaart en ppt.
Les 2	
Les	Bezoek op locatie o.l.v. gastdocent Annet Werkhoven
Activiteit	Naar het Tabaksteeltmuseum. D.m.v een speurtocht door het museum leren de leerlingen over wonen en werken in Amerongen en omstreken.
Benodigdheden	Passende kleding en vervoer
Les 3	
Les	Verwerking in de klas o.l.v de leerkracht
Activiteit	Debat over 'roken is ieders eigen verantwoordelijkheid'
Benodigdheden	Debatregels (zie bijlage 4) Klas in U-vorm, papier, pennen

Les 1

Vorbereiding in de klas

- **Activiteit:** Klassengesprek aan de hand van de ansichtkaart, de ppt en individuele opdrachten
 - **Vak:** Geschiedenis (heemkunde)
 - **Doel:** De leerlingen weten meer over het wonen en werken in hun eigen omgeving (Amerongen en omstreken)
 - **Duur:** Max. 60 minuten.
 - **Lespakket:** Docentenhandleiding, ansichtkaart, ppt + bijlage met notities en werkblad
-
- **Vorbereiding:**
 - Zet de ansichtkaart klaar op het digibord (bijlage 1)
 - Zet de ppt. klaar en print de ppt en notitiepagina.
 - U kunt e.e.a. downloaden van de website van School & Cultuur bij de downloads op de pagina van de les.
 - Kopieer het leerlingenwerkblad (bijlage 3).
-
- **Aansluiting bij Canons:**
 - Nationale Canon: Vensters over de Grachtengordel, Buitenhuizen 17e en 18e eeuw;
 - Regionale Canon: Utrecht Zuidoost: venster Tabaksteelt 17e -19e eeuw en Eemland venster 'Tabaksteelt'
-
- **Aansluiting methode:**
 - AK: Landbouw en ontwikkeling platteland
 - Ges: Tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) en Tijd van burgers en stoommachines (industrialisatie en 19e eeuw)
 - Meer informatie over het Tabaksteeltmuseum: www.tabaksteeltmuseum.nl

Les 1

Vervolg

Lesverloop

Ansichtkaart (5 min.)

De klas heeft een ansichtkaart ontvangen. U laat de kaart zien en vertelt aan de leerlingen wat er op de voorkant staat (groeten uit Amerongen). U of een leerling leest voor wat er op de achterkant staat. U gaat graag in op de uitnodiging en zegt zoiets als: 'Wat een mooie kans om meer te weten te komen van Amerongen en de tabaksteelt. En wat zou dat dan met Veenendaal te maken hebben? Daarvoor moeten we vast terug in de geschiedenis. Laten we ons dan maar eens voorbereiden op dit bezoek.'

Voorkennis leerlingen (10 min)

U bespreekt met de leerlingen wat ze weten van de tabaksteelt en of ze wel eens in Amerongen, het Kasteel en in het Tabaksteelmuseum zijn geweest. En weten ze iets te vertellen over hoe er vroeger gewoond en gewerkt werd? Wat is het verschil tussen wonen in Veenendaal en wonen in Amerongen? (Bijvoorbeeld: Amerongen is veel kleiner dan Veenendaal en in Amerongen zijn heel veel bossen er is geen industrie, geen winkelcentra en fabrieken. Dat is er wel in

Veenendaal) Wat zouden de mensen in Amerongen vinden van de mensen in het Kasteel? Zouden ze blij zijn met zulke voorname burens, of zouden ze er ook last van hebben?

Opgedane kennis leerlingen (10 min.)

U bespreekt met de leerlingen wat zij weten over Amerongen, de tabaksteelt, de invloed van het Kasteel op het dorp en over de band die Amerongen met Veenendaal had.

Opdrachten (15 min.)

U laat de leerlingen het leerlingenwerkblad (bijlage 3) maken en bespreekt daarna de antwoorden.

Afsluiting (10 min.)

U inventariseert met de leerlingen wat zij kunnen gaan vragen aan de tabaksboer en de gravin tijdens hun bezoek aan het Tabaksteelmuseum. Wat zijn de belangrijkste dingen die de leerlingen te weten zijn gekomen? In de volgende les brengt u met de leerlingen een bezoek aan het Tabaksteelmuseum.

Facultatief: (10 min)

Video: 'Eemlands pioniers in tabak'. Aflevering 5 van 'Het verleden van Utrecht' te vinden op YouTube. Hoe kwam de tabaksteelt in Nederland tot bloei? Het gaat in deze film voornamelijk over de tabaksteelt in de regio Amersfoort.

Les 2

Bezoek op locatie:

Korte inhoud van de les

Het Tabaksteelmuseum in Amerongen

- **Doel:** De leerlingen speuren naar en krijgen informatie over het wonen, werken en de tabaksteelt in Amerongen en omgeving
- **Tijd:** 60 minuten
- **Nodig:** Bij de weersomstandigheden passende kleding
- **Locatie:** Tabaksteelmuseum Amerongen (zie bijlage 5)
- **Vorbereiding:** Regel zelf vervoer voor de leerlingen naar Tabaksteelmuseum Amerongen

Verloop van de activiteit

De leerlingen en begeleiders worden welkom geheten door de gravin en een tabaksboer voor het Tabaksteelmuseum. De gravin en de tabaksboer vertellen wat zij daar doen en nodigen de leerlingen uit om mee naar binnen te gaan, want er is een verrassing voor de leerlingen maar die moeten ze eerst wel zelf zoeken. Twee aan twee doen de leerlingen een speurtocht. Als de antwoorden van de speurtochtvragen goed zijn komt er een zin uit. Die zin wordt naderhand besproken met de gravin en de tabaksboer. Krijgen de leerlingen nu een verrassing? De gravin heeft wat anders in haar hoofd dan de tabaksboer! Dan wordt er afgesloten en gaan de leerlingen en begeleiders weer naar buiten. Uitgezwaaid door de gravin en de tabaksboer.

Les 3

Verwerking in de klas

Korte inhoud van de les

De leerlingen voeren op basis van een stelling een debat.

- **Doel:** De leerlingen krijgen inzicht en vaardigheid in debat technieken en kunnen voor zichzelf conclusies trekken rond de vraag of roken en tabak wel of niet gezond is en of ze wel of niet willen gaan roken.
- **Tijd:** 60 minuten
- **Nodig:** Papier, pennen
- **Locatie:** Eigen klaslokaal
- **Vorbereiding:** Neem bijlage 4 door

Inleiding

Vertel de leerlingen dat ze een debat gaan voeren rond het wel of niet roken. In bijlage 4 staan de debatspelregels op een rijtje.

Kern

Organiseer in het lokaal een debat opstelling (een soort 'U'. Een groep links, een groep rechts en de jury in het midden aan de onderkant van de 'U')
 voorstanders,
 tegenstanders,
 publiek,
 jury,
 verslaglegger voor,
 verslaggever tegen,
 gespreksleider

Stelling

De stelling waar het om gaat is de volgende: Wel of niet roken is ieders eigen verantwoordelijkheid.

Afsluiting

Bespreek met de leerlingen na hoe zij het debat ervaren hebben

Bijlage 1: Ansichtkaart

Bij les 1

De Ansichtkaart van het Tabaksteelmuseum

Groeten uit Amerongen

Dag kinderen van groep 7 en 8!

Ik ben Gravin van Aldenburgh Bentinck en ik ben niet van deze tijd. Ik woonde op kasteel Amerongen en mijn man en ik hebben de tabaksboeren altijd een warm hart toe gedragen. We hebben van alles geprobeerd om ze aan het werk te houden. Graag wil ik jullie meer vertellen over de tabaksteelt en daarom nodig ik jullie uit om een keer te komen kijken in het

Tabaksteelmuseum'.

*Groeten van
Gravin van Aldenburgh Bentinck*

Bijlage 2: Leerlingenwerkblad

Bij les 1

1. Schapen op de Utrechtse Heuvelrug waren eeuwenlang een vertrouwd beeld.

a. Waarvoor was het houden van schapen nuttig? Wat kun je met een schaap?

Bedenk drie voorbeelden:

1

2

3

b. Waarom kon de tabaksteelt niet zonder de schaaphouderijen?

.....

c. En waarom denk je dat (de omgeving van) Amerongen en Veenendaal bij elkaar horen. Maak de twee zinnen af.

1. De schapen op de Heuvelrug zorgden voor

.....

2. De gedroogde tabaksbladeren werden verkocht aan Veenendaalse fabrikanten die

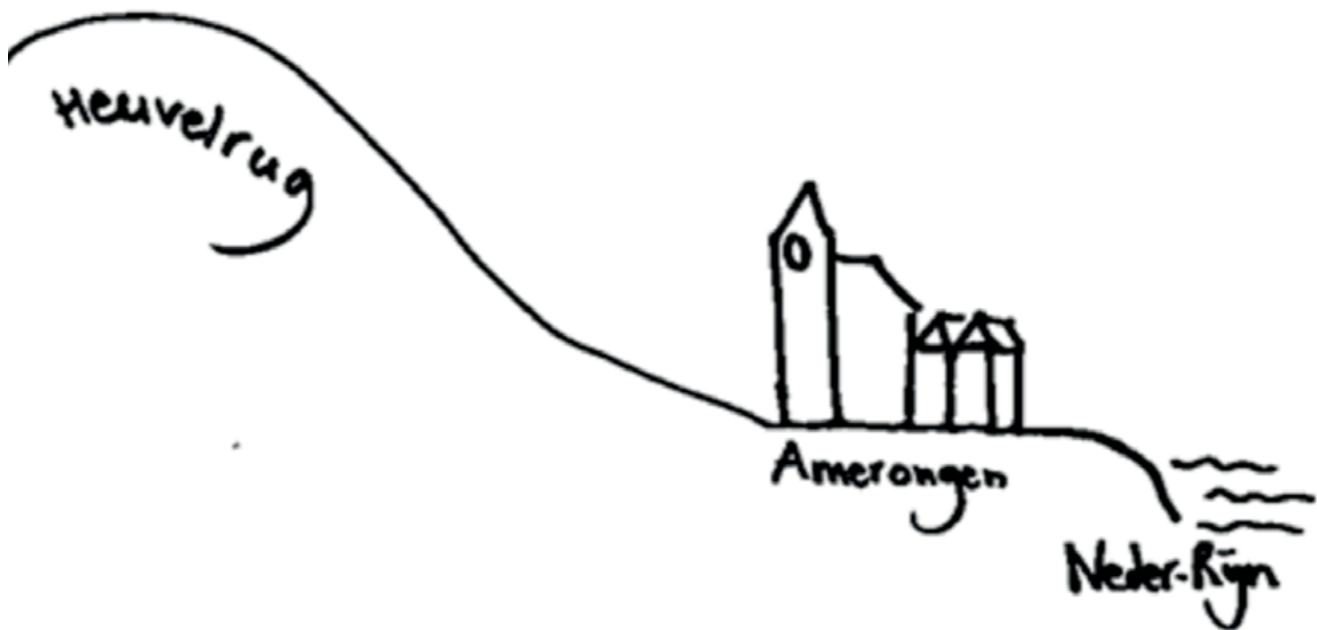
.....

2. Zet de woorden op de juiste plek in de tekening:

TABAKSTEELT, BOSAAANPLANT en STEENFABRIEK

Gebruik daarbij de volgende drie zinnen:

- 1) Tabak groeide het best op de zuidflank van de Heuvelrug
- 2) Van rivierklei werden bakstenen gebakken.
- 3) Op de kale zand-en heidegronden werden bossen aangelegd.

3. a. Wat betekende de tabaksteelt voor de bewoners van Amerongen?

.....

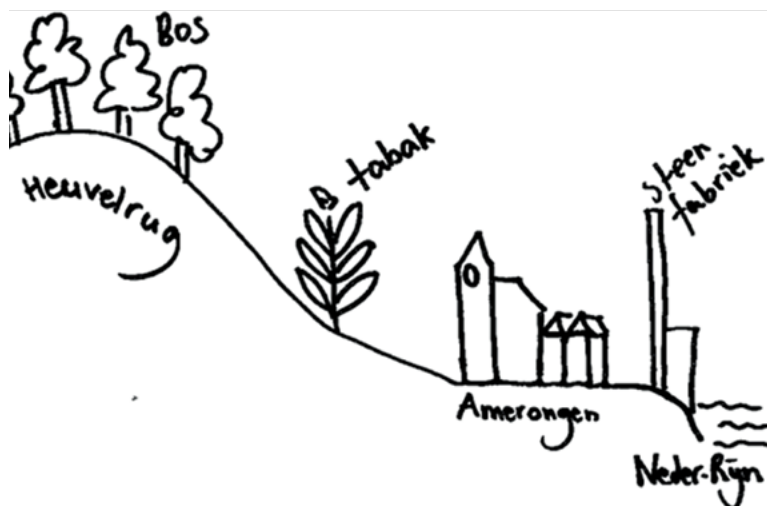
b. Wat betekende de tabaksteelt voor de bewoners van het Kasteel?

.....

Bijlage 3: Antwoorden leerlingen-werkblad

Bij les 1

- 1a. Schapenmest om de grond te bemesten, schapenmelk voor kaas, om grond begaanbaar te houden want ze eten de heide kaal, de wol van hun vacht kon je verkopen.
- 1b. De mest van de schapen.
- 1c. 1) De wol voor de weverijen in Veenendaal.
2) de tabak gebruikten voor het maken van sigaren. Tabaksbladeren werden in Veenendaal verwerkt tot pruimtabak en sigaren. Al in de 17de en 18de eeuw kende Veenendaal huisnijverheid in wassen en weven van wol. In de 19de eeuw kwamen de eerste fabrieken, waarna Veenendaal uitgroeide tot een ware textielstad. Ook kende Veenendaal veel sigarenfabrieken, Ritmeester, Panther etc.
2. Tabak op de zonnige, warme en beschutte zuidzijde, op overgangsgebied van natte klei naar droge zandgrond. Bossen hoger op de Utrechtse Heuvelrug om verstuing van zand tegen te gaan en woeste, dorre heidelandschap te verfraaien. Fabrieken nabij rivier of in uiterwaarden voor gebruik rivierklei.

- 3 a. Voor de bewoners van Amerongen betekende de tabaksteelt een zekere welvaart.
- 3 b. De bewoners van Kasteel Amerongen profiteerden het meest: zij werden rijk.

Bijlage 4: Handleiding debat

Het voeren van een debat

Toelichting:

Bij het beargumenteren van een standpunt en het beoordelen van de argumentatie van een ander, met inbegrip van discussiëren, worden de voorwaarden beschreven waaronder je goed met elkaar kunt discussiëren. Bij een discussie gaat het erom naar elkaars bijdragen in het gesprek te luisteren en daarop te reageren. Het debat is een speciale vorm van discussiëren. De deelnemers van het debat bestrijden op basis van argumenten elkaars standpunten over een stelling. Het debat verloopt volgens een bepaald vastliggend patroon. De bedoeling is dat de verschillende standpunten over een onderwerp duidelijk worden.

Een stelling moet altijd duidelijk en voor maar één uitleg vatbaar zijn. Anders loop je het risico dat je over verschillende standpunten praat. Een stelling is een uitspraak over een bepaald onderwerp of over een persoon.

Een stelling moet discutabel zijn, dat wil zeggen dat de meningen verdeeld zijn. Anders valt er niets te discussiëren. Een debat verloopt volgens een bepaalde structuur. Er zijn drie ronden. In de eerste ronde wordt door beide partijen hun standpunt over de stelling naar voren gebracht. In de tweede ronde mogen de twee partijen op elkaars argumenten reageren. In de slotronde geeft elke partij een samenvatting van zijn standpunt of vat de gespreksleider de discussie samen.

Naast de debaters is er een onafhankelijke gespreksleider, die erop toeziet dat de regels van het debat nagevolgd worden. Daarnaast is er een tijdwaarnemer nodig, een jury, een aantal verslagleggers en natuurlijk het publiek.

Rol gespreksleider:

- leidt het debat in
- ziet er op toe dat de spelregels worden nageleefd.
- geeft de mensen het woord
- is verantwoordelijk voor het goed verlopen van het debat zonder er zelf aan deel te nemen.

Rol van de tijdwaarnemer:

- Houdt voor de gespreksleider de tijd in de gaten

Rol van de verslagleggers:

- zorgen ervoor dat er twee borden zijn voor de eerste ronde
- * verslaglegger 1 schrijft de argumenten vóór op het bord
- * verslaglegger 2 schrijft de argumenten tegen op het andere bord

Rol van de juryleden

- bij de eerste ronde: schrijven de argumenten voor en tegen op en vergelijken die met de verslagleggers
- bij de tweede ronde: noteren in trefwoorden de discussie en bekijken na afloop welke argumenten van de voorstanders en van de tegenstanders ontkracht zijn en welke niet
- noteren welke spreker de beste argumenten gebruikte (het maakt niet uit of je het ermee eens bent of niet!)
- noteren welke argumenten zijn blijven liggen.

Het voeren van een debat

Stappenplan

Stap 1

Bepaal waarover gediscussieerd gaat worden

Stap 2

Bedenk de stelling

Stap 3

Bereid in groepjes van drie het debat voor. Verzamel zoveel mogelijk argumenten voor en tegen de stelling. Bepaal de drie belangrijkste argumenten voor de stelling. Doe hetzelfde voor de tegenargumenten. Kies of jullie groepje de stelling wil verdedigen of willen aanvallen.

Stap 4

Bepaal in overleg met de leerkracht welk groepje van drie de stelling gaat verdedigen en welk groepje tegen de stelling in zal gaan. Alle voor- en tegen groepjes bedenken nu hoe ze straks op de argumenten van hun tegenstanders zouden kunnen reageren. Elk groepje legt deze reactie op de tegenstander voor zichzelf vast.

Stap 5

Er wordt een gespreksleider, een tijdwaarnemer en twee verslaggevers uitgekozen. De overige groepsleden vormen de jury.

Stap 6

Het lokaal wordt ingericht voor het debat.

Stap 7

De debaters krijgen 10 minuten de tijd om de eerste ronde voor te bereiden.

Stap 8

De spelleider leidt het debat in en bespreekt de spelregels.

Stap 9

De eerste ronde duurt 6 minuten. Ieder trip krijgt 3 minuten. Elke debater 1 minuut om zijn/haar standpunt met 1 of meer argumenten naar voren te brengen. Eerst komen de voorstanders dan de tegenstanders. Er wordt niet op elkaar gereageerd.

Opmerking: Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling om op elkaars standpunten te reageren. Dat gebeurt in de tweede ronde. Wel is het handig om de argumenten van de tegestanders te noteren.

Stap 10

De verslaggevers presenteren in het kort de argumenten voor en tegen. De gespreksleider ziet er op toe dat het allemaal duidelijk is voor iedereen.

Stap 11

De 2e ronde duurt 10 minuten. De gespreksleider leidt weer in. De debaters gaan in 10 minuten in op elkaars standpunten. De sprekers mogen voor hun groepje 2 x een time-out vragen van een minuut. Elke spreker komt aan het woord. Als je aan het woord wilt komen steek je je hand op.

Stap 12

De gespreksleider sluit de 2e ronde af en leidt de laatste ronde in.

Stap 13

De 3e ronde duurt 4 minuten. Elk debattrio krijgt 2 minuten om een samenvatting van hun standpunt en hun argumenten te geven.

Stap 14

Na het debat volgt een discussie met elkaar. Juryleden, verslagleggers, tijdwaarnemer zijn nu publiek geworden. De gespreksleider vraagt eerst aan oud-juryleden om hun commentaar op het debat (welke argumenten zijn weggewerkt, welke argumenten waren het best, welke drogredenen werden gebruikt, zijn er argumenten blijven liggen) Steek steeds je hand op als je iets wilt zeggen. Daarna volgt de discussie tussen publiek en debaters. De gespreksleider rondt de discussie af met een korte samenvatting.

Opmerking: Je kunt voor het debat het aantal voor-en tegenstanders peilen. De peiling kan herhaald worden na afloop van de derde ronde en/of na afloop van de plenaire discussie

Voor meer informatie over debateren en regels: op YouTube staan een aantal voorbeeld filmpjes als je 'debateren met kinderen' intoetst.

Bron: www.fontys.nl/lerarenopleiding/tilburg/biologie/vaardigheden/links/debat.html

Bijlage 5: Informatie over de docent en de locatie

Uitvoerend docent

Annet Werkhoven-Scherpel is historica en geschiedenisdocent. Zij heeft ruim 30 jaar ervaring in het basis-speciaal-en voortgezet onderwijs. Zij maakt projecten voor alle leeftijdsgroepen en voert ze ook (mede) uit. Dit doet ze vanuit het in 2007 opgerichte bedrijf De Werkhoven 'Geschiedenis voor u'. Annet's grote passie is de lokale geschiedenis, de eigen omgeving. Die geschiedenis zou bij iedereen, jong en oud, bekend moeten zijn. Ze stelt zich graag tot doel dit te bereiken.

Zie voor overige activiteiten:

www.dewerkhoven.nl
info@dewerkhoven.nl

Locatie

Arnhemsebovenweg 243
3971 MH Driebergen-Rijsenburg

Tabaksteelmuseum

Locatie

Burg. Jhr. H. v.d. Boschstraat 46
3958 CD Amerongen
www.tabaksteelmuseum.nl

Het Tabaksteelmuseum is in 1984 geopend als Historisch Museum Amerongen met als hoofd thema 'Tabaksteelt'. In 2009 is het museum, na een grondige restauratie van de tabaksschuur waarin het is gevestigd, heringericht als Tabaksteelmuseum.

Anno 2024 is het museum weer veranderd en is er ook veel te zien over de woonomstandigheden van de Amerongers van vroeger.

Bijlage 6: Ppt en informatie

Amerongen, Veenendaal, tabak en industrie

Landbouw en veeteelt zijn op de Utrechtse Heuvelrug altijd nauw met elkaar verbonden geweest. Er werd rogge, boekweit, haver, tarwe en gerst verbouwd en vanaf eind 18de eeuw ook aardappelen. Om de onvruchtbare zand- en heidegronden herhaaldelijk te kunnen bewerken was veel mest nodig.

Schaapskooien voor mest

Eeuwenlang was de schapenteelt op de Utrechtse Heuvelrug een belangrijke bron van bedrijvigheid. De Veluwe schapen liepen overdag op de heidevelden van de Heuvelrug en 's nachts sliepen ze in speciale schaapskooien. Deze schaapskooien werden potstallen genoemd, omdat de boeren hier de mest (uitwerpselen) van de schapen verzamelden.

Landbouw en veeteelt

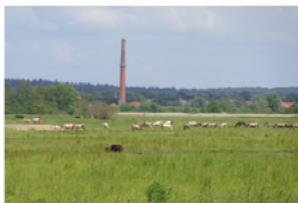
Eeuwenlang was er rond Amerongen:

- Een woest gebied van zand en heide
- Weinig inwoners, vooral boeren en schapen

Schapendriften

Doordat de schapen en herders dagelijks heen en weer liepen van schaapskooi naar heidevelden ontstonden paden. Deze paden werden zo regelmatig gebruikt, dat zij lange tijd bepalend waren voor de noord-zuid-verbinding van de Utrechtse Heuvelrug. Overdag bracht de herder immers zijn schapen de heuvel op, naar de heidegronden en 's avonds gingen ze weer terug naar de stal. Voorbeelden van schapendriften zijn de Traaij, de Bergweg en de Amersfoortseweg

Landbouw, veeteelt en industrie

Verder was er ook:

- Turfwinning uit veen, bijenteelt, steenbakkerijen en een melkfabriekje

Tabak

En tabak in Amerongen!

De tabaksteelt maakte van Amerongen een welvarend en bloeiend dorp.

Drie eeuwen verbouwden boeren in dit gebied tabak als hoofdmiddel van bestaan.

Kasteelheer Godard Adriaan van Reede startte als eerste met het verbouwen van tabak.

Naast de schapenteelt was er onder andere ook:

- Turfwinning uit veen bij Leersum, Maarn, Maarsbergen en Overberg. Turf werd gebruikt als brandstof (vuur) voor zowel het verwarmen van huizen als in steenbakkerijen en andere kleinschalige bedrijfjes waar ovens moesten branden. Door het afgraven van veenlagen ontstonden uiteindelijk de Leersumse plassen
- Bijenteelt was een typische aangelegenheid voor dorpen op de Utrechtse Heuvelrug: voor honing en het maken van kaarsen
- Steenbakkerijen, voornamelijk bij Amerongen en Elst: van de klei uit de uiterwaarden van de rivieren (o.a de Rijn) werden bakstenen gebakken
- Melkfabrieken in Amerongen, Leersum, Driebergen

Tabak en de omgeving van Amerongen en Rhenen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Rond Amerongen, Elst en Rhenen staan nog altijd grote, donkere tabaksschuren in het landschap.

Dit is een overblijfsel van 300 jaar tabaksteelt. Vanaf de Gouden eeuw (17de eeuw) neemt de welvaart in Nederland toe. Een (beperkte) groep rijken is in de gelegenheid zich genotsmiddelen te veroorloven, waaronder rook-, pruim- en snuiftabak. De vraag naar tabak neemt dan ook enorm toe. Het roken was hier zelfs zo populair dat buitenlanders schrokken van de vele pijprokende mannen en vrouwen met hun pikzwarte tanden.

Door de grote vraag naar tabak in de 17de eeuw was het verbouwen van tabak een winstgevende handel. Rond Amerongen en Elst bleek de grond heel geschikt voor de verbouw van tabaksplanten. De zuidflanken van de hellingen van de Utrechtse Heuvelrug lagen beschut en in de zon. De grond aan de voet van de Heuvelrug was een ideale mix van klei (rivier) en zand (heuvelrug). Kasteelheer Godard Adriaan van Reede startte als eerste in 1645 met de verbouw van tabak op zijn grond. Boeren uit het dorp liet hij daar werken.

Tabak

Van zaadje tot gedroogde bladeren een arbeidsintensief proces

Tabak

Boeren en pachters leverden de arbeid.

De kasteelheer en grondeigenaren zorgden voor kapitaal (geld).

De grondeigenaren verkochten de gedroogde tabak.

Zaadje

Het tabakszaadje liet de boer op een nat lapje (vaak een oude sok) op een warme plek kien. Als na een paar dagen het zaadje wortel schoot, ging het in een speciale tabakskist: een broeibak met glazen deksel, gevuld met paardenmest. In de zon werd deze kist zo warm dat er kleine plantjes groeiden.

Planten

De kleine plantjes gingen half mei na het gevaar voor vorst de grond in. Deze grond was tevoren rijk voorzien van schapenmest. De grond was opgedeeld in stukken (10 bij 20 meter) waar omheen als windscherm een hoge heg werd aangebracht. De heg bestond uit dikke takken waar pronkbonen tegenaan groeiden. Deze pronkbonen groeiden snel en werden metershoog. De windgevoelige tabaksplant stond zo beschermt.

Pluk

Al in juni was de tabaksplant meters hoog. De top van de plant werd eruit gehaald om de plant nieuwe energie te geven. Een paar planten liet men gewoon doorgroeien. Die leverde de zaaddozen voor nieuwe tabakszaadjes. Tussen juli en augustus werden met regelmaat de goede bladeren geplukt.

Drogen

Deze bladeren gingen op karren naar de speciale tabaksschuren waar ze werden gedroogd. Hier hingen de bladeren aan spijlen zo'n zes weken te drogen. Daarna werden de bladeren bijeengebonden tot bossen, waarna het kon worden verkocht aan sigarenfabrieken, zoals in Veenendaal. De typische tabaksschuren zijn een Nederlandse uitvinding: de bladeren mochten tijdens het droogproces niet schimmelen. In de schuur moest een goede ventilatie zijn. In de houten wanden van de schuur zitten luiken die open kunnen. Aan beide kant waren grote deuren zodat karren met bladeren makkelijk in en uit konden rijden.

Tabak telen was arbeidsintensief en kostte veel geld. Boeren en pachters leverden de arbeid door het verbouwen en drogen van de tabak. Het kapitaal voor het bewerken van de grond (mest) en de schuren (bouw en onderhoud) leverden de kasteelheer en grondeigenaren. De grondeigenaren verhandelde de gedroogde tabak. De helft van de opbrengst was voor de grondeigenaar, de andere helft voor de pachters.

Ook kinderen hielpen vaak mee. Zij reden de karren vol bladeren van het veld naar de schuur. En ze gaven de nieuwe bladeren aan de 'spijlers': de boeren die de bladeren op de stoken regen.

Tabak

Welvaart en teloorgang

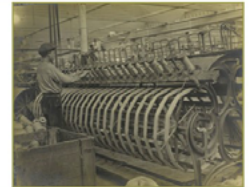
Rond 1850: sigaren en later sigaretten raakten in de mode

Amerongen en Veenendaal

Veenendaal kon wel wat met de tabak...en de wol!

Er kwamen fabrieken voor sigaren. De schapen die nodig waren voor de mest van de schapen gaven ook wol. De wol werd bewerkt in de fabrieken in Veenendaal.

Rond 1960 kwam er een schimmel in de tabak. Dat betekende het einde van de tabaksteelt, de sigarenfabrieken in Veenendaal kochten andere tabak maar zijn ook allemaal gestopt eind vorige eeuw...

Van 1650 tot 1850 was de tabak een winstgevende handel. De Amerongse tabak was niet van hoge kwaliteit eigenlijk was het niet te pruimen, maar voor de pijp-, snuif- en pruimtabak was het prima.

Na 1850 kwamen sigaren en later sigaretten in de mode. Hiervoor was onze tabak niet geschikt. De meeste tabakstellers in Nederland hadden eind 19de eeuw al het bijltje erbij neergegoid. Amerongen ging nog door, maar hun bestaan werd in de 20ste eeuw armoedig. De beide wereldoorlogen zorgden nog voor een laatste opleving doordat buitenlandse tabak moeilijk te krijgen was. In de jaren '60 zorgde een schimmel voor een definitief einde.